2) В соответствии с правилом обучения по кредитной технологии не урегулированы критерии назначения эдвайзера и порядок создания материально-технической условий эдвайзерам. Поэтому поводу можно предложить следующее: увеличить объем часов внесенных педагогическую нагрузку (в данное время она составляет 20 часов за один учебный год). Эдвайзер должен хотя бы немного быть свободным от аудиторных занятии.

3) Студенты совместно с эдвайзерами определяют тьюторов по дисциплинам, в данное время некоторые эдвайзеры в определенных случаях являются и тьютерами, поэтому должны определить допустимо ли такое положение.

Таким образом, при анализе положение об эдвайзере и правила обучения кредитной технологии сложились тенденции и интерес к решению проблем разработки модели нового учебного процесса и адаптации студентов к таким условиям.

1.Жиренчин К.А., Идрисова С.Б., и др. «Кредитная система в юридическом образовании: рекомендуемые параметры и учебно-методическое обеспечение». Караганда-2004 г., с.7

2.Академическая политика. КазНУ им. Аль-Фараби, Алма

Ж. Карашева

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АЗАМАТТАРДЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Қазақстан Республикасының қазіргі таңдағы Конституциясы еңбек қатынастары жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізді, азаматтың және адамның еңбекке деген құқықтары мен еркіндіктері түсінігінің мәртебесін айқындады және бұған Қазақстан Республикасы Конституциясының 24-бабын талдай келе көз жеткізуге болады. Ата Заңның 24-бабының 1- тармағына сәйкес:

«Әрбір адам еңбек еркіндігіне, мамандық және қызмет түрін еркін таңдауға құқылы. Еріксіз еңбекке тек сот үкімі бойынша, яки төтенше немесе әскери тәртіп жағдайында жол беріледі». Конституцияның 24- бабының 1-тармағында бекітілген еңбек еркіндігі құқығы, өз бетімен өзінің еңбек мүмкіндіктерін басқару, қызмет түрі мен мамандықты таңдау, тек қана әркімнің өз құқығын түрлі жолдармен ерікті қалауын білдірген кезде жүзеге асады, еңбек келісім шарты бойынша жалдау, кез келген жеке меншік түріндегі ұйымдарда, әскери және мемлекеттік қызметті атқару, арнайы білімі жоқ заңды тұлға немесе шаруашылық серіктестік қатысушысы, өндірістік кооператив немесе шаруашылық (фермерлік шаруашылық) мүшесі, сонымен қатар азаматтық-құқықтық келісім шарттар шеңберінде (авторлық келісім шарт, мердігерлік келісім шарт, тапсырма келісім шарты және т.б) кәсіпкерлік қызметпен айналысу әрбір тұлғаның еркіндігін қамтыған. Азамат шаруашылық серіктестіктің негізін қалаушылардың бірі бола отырып, өзінің еркін білдіріп құрылтай келісім шарты жасалуына қатысады. Қазақстан Республикасы Конституциясы құрамына еңбек қызметі саласындағы адам құқықтары мен бостандықтары кіретін адам мен азаматтық құқықтары мен бостандықтары мәселелеріне және ең алдымен, адам мен азамат құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беретін конституциялық нормалар мен адам құқығы саласындағы халықаралық құқық нормаларының арақатынасына үлкен мән бөледі.

Қазақстан Республикасындағы адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының шығу тегін талдай отырып, Г.С.Сапарғалиев адам құқығы саласында Қазақстан Республикасы Конституция толығымен жалпы қабылданған нормалардың Халықаралық құқығынан шығады [15,70б.].

Егер салыстыру үшін түрлі шетелдік мемлекеттердің конституциясын алсақ, онда салыстырмалы-құқықтың талдау мақсатында еуропалық конституциялардың ерекше қасиетін еңбектің жеке және қоғамдық құқытарының басымдығы жататынын іскерген жөн. Құқықтық әдебиетте жеке және қоғамдық құқықтарды көп жағдайда «бірінші және екінші ұрпақ» құқықтары деп аталады. Жоғарыда аталғандай, бірінші ұрпақ құқықтарының түбірі. Ағарту дәуірінен және француз және американ конституциясы идеяларының туындау кезінен байқала бастады. Еуропалық конституциялардың поляк жақтаушысы Ханна Сухоцка өз еңбегінде қазіргі заманғы орталық және шығыс Еуропадағы адам құқықтары түсінігінің таралуына байланысты былай жазды: «Посткоммунистік дәуір барлық елдердің басты ерекшелігіне конституция бостандығы мен адами мәртебесіне көп мән берілген. Аталған елдер адамдық мәртебесі қажеттілігі басқа түрлі конституцияларға қарағанда жақсырақ сипатталған. Адамдық мәртебе есеп нүктесі болып табылады, ол арқылы тұлғаның құқықтары мен бостандықтары анықталады [86, 7б]. Адамдық мәртебеге ұқсас қатынас жауап болып табылады, бұл елдердегі тәртіп Копенгаг құжатына (1990) мән берілген «адами құндылық – жоғары құндылық». Тұлға қалыптасуы мен қоғамның толыққанды мүшесі болуы үшін оның еңбек қызметі саласында өз- өзін жүзеге асыру мүмкіндігі болу керектігі белгілі. Сондықтан адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары тұлға ретінде қалыптасуы, оның материалдық меншігінің қамтамасыз етілуі, экономикалық тәуелсіздік пен әлеуметтік бостандық саласында қажетті және алғашқы анықтама болып табылады. Осылайша Қазақстан Республикасы Конституциясы адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын, заңды мүдделерін қорғау үшін кең жол ашады, сондықтан азаматтар Конституция нормасына сүйене отырып, өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы керек.

Қазақстан Республикасы Конституциясымен жарияланған еңбек еркіндігі ұстанымдары еңбек еркіндігін жүзеге асуының көптеген түрлерін реттейтін кейбір заңнамалық және нормативтік актілермен нақтыланады.

Аталған ұстанымдардың мағынасы Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабының 1-тармағында келтірілген тәртіптерден шығады, оған сәйкес: «Қазақстан Республикасындағы күші бар құқық болып Конституция ережелері, оған сай заңдар, басқа да құқықтық- нормативтік актілер, халықаралық келісім-шарттар және басқа да Республика міндеттері, сонымен қатар Конституциялық Кеңес және Республиканың жоғарғы сотының нормативтік үкімдері орын алады».

Қазақ ССР 1978 жылғы Конституциямен салыстырғанда, 1993 жылы Қазақстан Республикасы Конституциясында еңбек ұғымына тереңірек түсініктеме берілген. Ол, сонымен қатар, жеке өндіруші ретінде еңбек ету құқығын да қамтыды. Осылайша 1999 жылы Конституция бойынша еңбек құқығы дегеніміз азаматтардың құқыққа қабілеттілік элементі, яғни субъективті құқық емес, құқық қабілеттілік бірлігі ретінде құқық субъективтілік элементі болып табылады.

1995 жылы Қазақстан Республикасының конституциясында адам мен азамат құқықтары мен бостандықтарына 29 баптан тұратын, оның ішінде еңбек құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беретін 24 бабы бар бір тарау арналған. Әркімнің де еңбек саласындағы өз құқықтары мен бостандығын іске асыруға тең мүмкіндіктері бар. Ешкімді де өзінің еңбек құқықтарын іске асыру кезінде жынысына, жасына, дене кемістіктеріне, нәсіліне, ұлтына,тіліне, мүліктік, әлеуметтік және лаузымдық жағдайына тұратын жеріне, дінге қөзқарасына, саяси сеніміне, руға немесе текке, топқа, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына байланысты кемсітуге болмайды [ҚР Еңбек кодесі 7-бап].

Біздің Қазақстан Республикасындағы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының көпшілігі 1984 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған адам бостандықтарының жалпы декларациясына сәйкес келеді. Декларацияда былай көрсетілген: «адам құқықтары заң күшімен қорғалуы тиіс, яғни адамды қорлауға және оларды мәжбүрлі түрде ереуілге шығаруға болмайды». [33, 9б]. Оған қоса, адам бостандықтарының жалпыға ортақ декларациясы 23-бабында: «әрбір адам еңбек етуге, еркін таңдауға, әділ және жағымды еңбек етуге жұмыссыздықтан қорғалуға құқығы бар»- делінген, яғни онда маңызды сипатына айналды. Бұл 1995 ж. Қазақстан Республикасы Конституциясының бап ережелерімен айтарлықтай сәйкес келеді.

1966 ж 16 желтоқсандағы экономикалық әлеуметтік, мәдени құқықтар туралы Халықаралық Пактінің 6-бабында еңбек құқығы былай тұжырымдалады: «бұл - әрбір адамның өзі таңдап алған не ерікті түрде келісілген және осы құқықтық жүзеге асыруда тиісті шараларды іске асыратын еңбек арқылы өмір сүру үшін қаражат табу мүмкіндігіне ие болуы. Осы құқықтық Пакт мемлекет- қатысушылардың жүзеге асыруы мақсатында кәсіби- техникалық, әлеуметтік, мәдени даму мен адамның негізгі саяси және экономикалық бостандықтарына кепілдік беретін шарттарда өнімді еңбектің толық іске асуына жетудің жолдары мен әдістерін қамтитын шаралар қабылдануы тиіс.

Адамның құқықтары мен бостандықтары идеяларының шығу тегі мен қалыптасу кезеңдерінің қысқаша сипаттамасын қорытындылай отырып былайша атап өту керек: мемлекет институтының дамуымен адам мен азаматтық құқықтары мен бостандықтарының институті құрылуының үрдістерінің өзара байланысы болады. Азаматтық туралы нормалар Республика Конституциясының "Адам және азамат" деп аталатын II-бөліміне енгізіліп, осы аталған бөлім құрылымдық жағынан басталатын 10-бапқа біріктірілген. Маңыздысы сол, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын конституциялық- құқықтық реттеу азаматтық туралы нормалармен алдын алынады, өйткені сол арқылы тұлғаның конституциялық құқықтары, бостандықтары мен міндеттерінің нақты бағытталымы мен мазмұны бекітіледі. Қазақстан Республикасындағы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары идеяларының қазіргі заманғы түсінігі мен мазмұнының конституциялық-құқықтық қайнар көздері Конституциялық – құқықтық адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының институттық нормалары тұлғаның қоғам мен мемлекеттегі орны мен рөлін, оның мүмкіндіктерінің шығу сипатын, оны қамтамасыз етуді қорғауды, сонымен қатар, мемлекет бекіткен құқықтары мен бостандықтары шектерін анықтайды. Қазақстан Республикасында көрсетілген азамат пен адамның құқықтары мен бостандықтары өзінің мазмұны жағынан әр түрлі болып келеді және тұлға қызметінің ең маңызды жақтарын қамтиды.

Адам мен азаматқа мемлекет беретін конституциялық құқықтар мен бостандықтары арасында өзінің мәндік маңыздылығына байланысты тұлғаның еңбек қызметіне қатысты құқықтар мен бостандықтар ажыратылады. Бұның себебі мынада: тұлғаның еңбек қызметі ғана оған лайықты тәуелсіз өмір сүруіне бере алады, себебі еңбек – бұл саналы мақсатталған және заңды (заңнамалық қамтамасыз ету) қызмет, әрі белгілі бір адами қажеттіліктері мен тұрақты қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік беретін материалды және рухани игіліктердің жиынтығы.

Кез келген үдеріс немесе еңбек үдерісі еңбек қатынастарын реттейтін және кепілдендіретін қазіргі заңнама ережелерімен байланысты және келесі шарттардың немесе құрама бөліктердің болуын керек етеді:

- еңбек бұйымын – қызметтердің адамға пайдалы жаңа қасиеттерді беру мақсатында еңбек әрекеті бағытталған еңбектің немесе қызмет көрсету нысанының әсерін әлдеқашан бастан кешірген еңбек немесе бұйым заттегі;
- еңбек құралдарын – қызметтердің не көмегімен еңбек бұйымына әсер ететін және оған еңбекке қажетті жағдайды тударытарын барлығын;
- қызмет технологияларын немесе еңбек бұйымына әсер ететін адам ретінде;
- еңбек ұйымдастырылуын – еңбек үдерісінде адамдардың бір- бірімен өзара өндірістік қимыл- әрекетінен және қызметтердің еңбек бұйымдарымен және жабдықтарымен өзара әрекетінен құралатын еңбек үдерісінің айқын тәртібінің құрылуын және жүзеге асуын;

- еңбектің өзінің – адамның еңбек бұйымына қажетті амалдарды, технологияларды және ұйымдарды қолдана отырып әсер етуін ұғыну үдерісін оған осы немесе басқа да қажеттіліктерді қанағаттандыратын қасиеттерді беруін;

- еңбек қатынастарының субъектілерін, яғни Ата Заңмен немесе еңбек қатынастарын реттейтін басқа да заңнамалық актілермен кепілдендірілген белгілі бір еңбек құқықтары мен және міндеттермен жүктелген тұлғаларды;

- еңбек қатынастарын реттейтін және өз құрамына ұлттың еңбек заңнамасын және халықаралық құқықтық-нормативтік актілерді, Ата Заң ережелерін кіргізетін заңнамалар.

С.С.Алекссевтің танымал сөзі бойынша: «Конституциялық құқықтар мен еркіндіктер – бұл тек қоғамдық маңызды саяси- құқықтық құбылыс емес, рухани адамгершілік, гуманистік тәртіптің факторы. Адамның дәл осындай құқық пен еркіндікті түсінуінде Ата Заңның бастауы, барлық конституциялық ішкі құрылымның камертоны, мемлекеттің дәл мәнін айқындайтын өзегі десек те болады». Конституцияның құқықтың және еркіндіктің еңбек қатынастарын реттеу саласындағы мағынасын дәл осылай түсіну мемлекеттің әлеуметтік өміріндегі олардың рөлі мен мағынасын айқынырақ сипаттайды. Атап айтқанда, үйлесімді дамыған және Конституциямен қамтамасыз етілген еңбек қатынастары ғана маңызды шарттар мен біздің мемлекетімізді қоныстанған адамдардың және әрбір азаматтың амандығының және тіршілік әрекетінің сәтті кепілдемесі болып табылады. Бұл азаматтың және адамның конституциялық құқықтары мен еркіндіктерінің өздеріне тұлғалар, қоғам мен мемлекет арасындағы өмір суретін әлдеқайда толық және негізгі байланыстарды жүзеге асыратындығымен түсіндіріледі. Адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен еркіндіктері жүйесі тек мемлекеттілік құқықтары негізін салған институт болып қана табылмайды, сонымен қатар қазіргі таңдағы халықаралық құқықтың, халықаралық құқықтың стандарттарына сәйкес мемлекеттің саяси және құқықтық жүйесінің маңызды көрсеткіштерінің бірі, адамзаттың құқықтық дамуының әлдеқайда белгілі қорытындыларының бірі болып келеді.

1.Трудовой Кодекс Республики Казахстан // Казахстанская правда 22 мая, 2007г.
2.Александров Н.Г. Трудовое правоотношение. М.: Юридическое издательство МЮ СССР, 1998.С.190-195
3.Закон РК от 20.03.2001г., «О военной службе по контракту» // Казахстанская правда 26 марта 2001г.
4.Закон РК от 7.01.2005г., «Об обороне и Вооруженных Силах Республики Казахстан»- //Казахстанская правда 13 января, 2005г.
5.Указ Президента РК от 25 мая 2006г. № 124 «Об утверждении Правил прохождения воинской службы в Вооруженных Силах, других воисках и воинских формированиях Республики Казахстан»-/ САПП РК, 2006г., № 19, ст.183.
6.Закон РК № 74 –Ш от 8.07.2005г., «О воинской обязанности и воинской службе» - //Казахстанская правда 21 июля 2009г,
7.Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок.57000 слов /Под ред. док.филол.наук, проф.Н.Ю.Шведовой- М.: Рус.яз., 1983г., ст.78-80
8.Закон РК от 24.03.1998г., «О нормативных правовых актах»- //Ведомости Парламента РК, 1998г., № 2-3, ст.25.

***

In this article the ways of legal protection of rights freedoms and interests of man and citizen, and the place to bring their compliance with the norms of the Constitution of the Republic of Kazakhstan.

***

В данной статье расскрываются основные пути правовой защиты прав, свобод и интересов человека и гражданина, а также приведение их в соответствие с нормами Конституции РК

Э.Б. Омарова

ТРУДОВОЕ ИМУЩЕСТВЕННОЕ ПРАВОНАРУШЕНИЕ – ОСНОВАНИЕ МАТЕРИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НАЕМНОГО РАБОТНИКА

Материальную ответственность в трудовом праве считают вполне заслужено ответственностью социальной, суть которой заключается в обязанности работника выполнять требования, предъявленные к нему обществом, государством, коллективом и обязывать выполнять обязательства, возложенные на другую сторону – работодателя. Ее спецификой, так же как и любой юридической ответственности, является принуждение к выполнению норм трудового права.

В Трудовом кодексе Республики Казахстан (далее ТК РК) от 15 мая 2007 года явно прослеживается социальная направленность практически всех содержащихся в нем норм, в связи с чем особое значение приобретает вопрос правильного применения этих норм в повседневной практической деятельности. Социальные достижения и законодательное регулирование, обеспечивающие защиту работников, не являются автоматически присущими рыночной экономике, оно завоевывается в повседневной профсоюзной борьбе и под давлением со стороны рабочего движения [1, С.10]. В наиболее невыгодном положении на современном этапе остались наемные работники, о чем свидетельствуют многочисленные нарушения трудового законодательства. Так, по итогам 2008 года госинспекторами труда установлены 6008 случаев нарушения сроков выплаты заработной платы; выявлено 649 фактов незаконного увольнения работников; имеются факты дискриминации работников в процессе трудовых отношений и др. [2, С.59-60].

В юридической литературе по вопросам материальной ответственности наемных работников за ущерб, причиненный работодателю в основном подробно исследуются вопросы об условиях наступления такой ответственности. Основание же материальной ответственности наемного работника – трудовое имущественное правонарушение остается без должного внимания, что в свою очередь приводит к многочисленным нарушениям трудовых прав этих работников.